

¿Cómo ta A FALA entre A MOCEDÁ?

Un estudio en Tapia

↓ Ángel Fernández Fernández

Pra qu'a nosa fala siga viva é fundamental qu'a moxedá la use. Ángel Fernández, un filólogo franquín esmolido pola conservación del gallego-asturiano, quixo pescudar por medio d'encuestas escritas cómo ta a situación da fala entre os máis novos, ver qué grao d'interferencias llingüísticas presenta y analizar despóis qué factores intervén nesa situación. Aquí preséntanos un resume del que foi el sou trabayo, úa investigación máis ampria nel marco del Doctoramento en Filoloxía Hispánica.

Queríamos conocer a situación del gallego-asturiano —como lo definiu Dámaso Alonso— núa parte da moxedá dos concyos del Franco y Tapia: estudantes de Primaria, ESO y Bachillerato que van á Escola y al Instituto de Tapia. Concretamente, as encuestas fixéronse a nenos y nenas de 5º y 6º de Primaria (10-11 anos), 3º da ESO (14 anos) y 1ª de Bachiller (16 anos). A mayor parte d'ellos naceron y medraron nel ámbito rural y semi-urbano de Tapia y A Caridá. Polo tanto, entre a familia, os vecíos y compañeiros, viviron úa situación de bilingüismo, ouguindo as dúas llinguas, castellano y gallego-asturiano, dende pequenos.

Nas encuestas perguntábaseyes a todos pola súa contornada familiar —d'ónde eran os padres, qué falaban na casa y cos amigos, se tuveran el asignatura de gallego-asturiano na escola, qué canales de

televisión vían—, pidíaseyes vocabulario en gallego-asturiano y tamén úa redacción llibre na súa fala. A os de Primaria y a os de 1º de Bachiller pasóuseyes tamén deciséis frases en castellano pra traducillas al gallego-asturiano, un texto na fala pra pasar al castellano y veinte palabras en gallego-asturiano pra que las esplicaran. Ademáis, a os de Bachiller tamén se yes preguntou por veinte palabras sobre llaborías da llabranza y déuseyes deciséis frases con parexas de palabras pra qu'escoyeran a forma que yes pintara máis propia da fala.

Os datos obtidos con encuestas escritas nunca son tan espontáneos como os orales: sempre hai que considerar factores como el cansacio dos nenos y a barreira da escritura y, ta claro, namáis nos dan úa idea da llingua escrita y non da falada. Así y todo, os resultaos son ben interesantes y déixannos fernos úa idea de cómo ta a situación.

Resultados das encuestas

A inmensa maioría dos nenos naceron na zona —igual qu'os padres— y viven nella. Tamén predominan os que nun tiveron clases de gallego-asturiano y, dos que las recibiron, a maioría namáis foi en Primaria. En conto a os avezos llingüísticos, el 40% dixo que na casa namáis yes falaban en castellano, el 21% namáis na fala, y el 39% nas dúas. Cos amigos falan en castellano el 55%, na *fala* el 6% y nas dúas el 39%. Píntanos claro que, d'us anos pr'acó, moitos padres foron tomando el costume de falaryes a os nenos namáis en castellano dende pequenos pensando qu'así nun habían a ter problemas condo foran á escola, sobre todo condo chegaran a centros superiores en Uviéu o en Xixón.

El 70% dos rapaces ven a televisión gallega: como s'esplica máis adelante, este costume ta influindo nos avezos llingüísticos d'estos nenos d'un xeito mui notable.

A castellanización é ún dos elementos máis claros que sacamos da súa espresión escrita en gallego-asturiano (*arado, caldero, comenazar, después, dinero, donde, fuimos, mientras, primera*, etc.). Però tamén son moitos os galleguismos (*animáis, cartos, cousiñas, escoito, facendo, galiña, boxe, luns, man, moito*, etc.). Dase muito a sustitución del artículo del gallego-asturiano *el* pola forma gallega *o* (*o ano pasado, o caballo, o camín, o can, o coche*, etc.), igual que nas contraccións correspondentes (*no avión, no coche, no colegio, no colo, no pobo*, etc.). Tamén moitos cambían a conxunción *y*, propia del sou gallego-asturiano, pola forma *e*, que nun s'usa na zona (*e aprendimos, e ahora, e así foi, e comemos, e comeré*, etc.).

Otro fenómeno qu'observamos nas dúas primeiras probas escritas é que se dan moitas vacilacións por causa das diferentes zonas llingüísticas del conceyo (*cillerga/celerga/terlgera, chamallos/chamalos, daquén/alguén*, etc.) y pola propia variedá interna (*atopar/topar, despós/despóis, decindo/dicindo, brao/verao*). Dalgús alumnos del Franco, pode que pol contacto cos de Tapia, poin el resultado tapiego nel sito da palatalización propia del conceyo franquín (*cala* por *calla*, *alí* por *allí*, *leite* por *lleite*, *levóume* por *llevóume*, etc.).

Tamén é verdá que nas encuestas recoyéuse un vocabulario curioso de términos correctos na nosa fala —que pola súa extensión nun anotamos aquí—, lo que demostra que, a pesar de todo, a vitalidá da fala en dalgún rapaz é aceptable. Hasta topamos dalgús términos pouco usaos hoi na súa realidá de cadaldía (*apañar, baraza, cortía, corrada, esfoyón, esqueicer, garabuyo, nía*...).

De todo el que se dixo poden ferse dalgúas valoracións. Dos moitos castellanismos qu'aparecen dedúcese que vai en aumento el costume d'estos nenos de falar en castellano, però tamén que, al nun tar azeaos a escribir na fala, provócanse máis casos dos que poden aparecer na espresión oral. En conto á presencia de galleguismos parece patente qu'estos

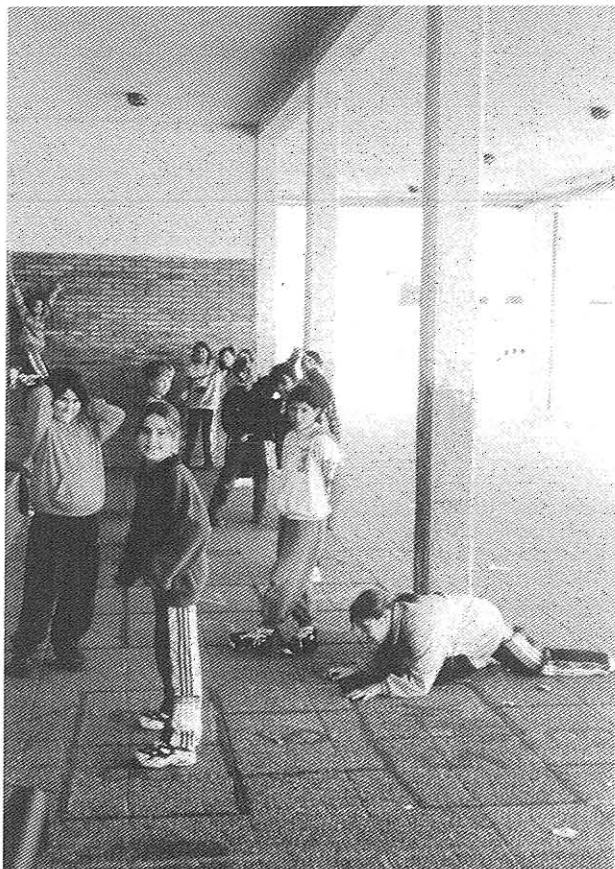
«Día da fala»: actividades nel patio del instituto de Tapia

alumnos nun ven pertinentes as diferencias entre os rasgos da nosa fala y os del gallego, però tamén pensamos qu'os galleguismos son máis na espresión escrita que na oral y qu'os que tán azeaos a falar en castellano pasan directamente al gallego porque na TVG coyeron muito ben as estruturas del gallego y el sou vocabulario estándar. De seguro que nun sería igual se mantuveran viva a súa fala materna.

Na encuesta unde tían que traducir frases del castellano al gallego-asturiano tamén se deron moitos castellanismos, però poucos galleguismos se comparamos cos moitos que saliron na proba da redacción qu'acabamos de comentar.

Na encuesta unde había que traducir un texto del gallego-asturiano al castellano, comprobamos qu'a os rapacíos nun yes costóu muito caro este llabor. Dalgús fixéronlo prácticamente de xeito perfecto, mentres qu'outros tiveron fallíos pequenos. Eso nun nos ten qu'engañar porque el contexto axuda muito na traducción y poden entender palabras qu'ellos nunca usan y que quizabes nun sintan cuase nunca (*xoves, lleguas, mocedá, azucre, mercar, zarrando, gado*, etc.). Al cabo, observamos un grao alto de comprensión y eso danos pé pra insistir en qu'esta mocedá ta muito ben capacitada pra ller textos escritos na nosa fala, cousa que feirían máis veces se dispuxeran d'úa oferta máis variada da qu'hai nestos momentos.

Na sesta encuesta, unde se yes daban veinte palabras pra que las esplicaran ou fixeran frases con ellas

Nenos y nenas xugando nel patio da escola de Tapia

(*atanigar, acarriar, amecer, baruyar, boqueira, cachelos, carreiro*, etc.), tentábase de comprobar a pervivencia d'estos vocablos y apreciar el sou arte ou a súa torpeza pra esplicarse, ou ben el desconocemento total. Atopamos alumnos que deixan en branco dalgúas palabras y outros que contestan con erros. Parécenos qu'os avezos y xeitos de vida d'estos rapaces son determinantes pra que vayan perdendo, anque súa axeito, el muito vocabulario que tein sous padres y inda máis os sous bolos. Chamóunos el atención el porcentaxe dos que deixaron sin responder palabras tan familiares pra nosoutros como *carreiro* (16%), *cachelos* (23%), *amecer* (30%), *enxugar* (31%), *escuruxarse* (39%) ou *encetadura* (45%).

Na sétima encuesta, unde tían qu'escoyer en decioito parexas de palabras a forma máis apropiada pra nosa fala (*venres/viernes, ouguín/óin, nadie/nai-de, rovés/revés, vecíos/veciños, sartén/tixela*, etc.), tentábase de valorar se as respostas qu'escuyen en cada caso son propias del sou coñecemento y uso ou se las escuyen por pareceres que son as que s'axeitan miyor á nosa fala. A verdá é qu'un bon número de respostas resultaron un pouquín aleatorias, sobre todo cuas palabras qu'os nenos sinten como inusuales ou arcaicas y que parece que las escuyen máis por intuición que por convencemento.

Nel última proba escrita, unde tían qu'esplicar el significado de palabras da llabranza ou del gado, queríamos verificar a pérdida rápida d'este vocabulario concreto por razóns obvias: el abandono del acti-

vidá agrícola por muitas familias, el que muitos rapaces tían ayíos a estos llabores anque vivan neste medio y el cambeo nos métodos de trabayo al perderse formas tradicionais y sustituirse por xeitos modernos. Atopamos respostas abondo correctas en palabras como estas: *mecer* (93%), *cuítar* (81%), *pradiar* (55%), *allindar* (54%), *bacita* (54%). Noutros casos, el coñecemento del léxico foi mínimo: *angareñas* (5%), *maragouzo* (3'7%), *peneira* (3'4%), *gabexo* (1'7%), *arabías* (1'7%)... Chama el atención resultados como'l da palabra *cravuñar*, qu'el 95% dos resultados definen como 'afilar', nun diferenciando entre afilar cúa pedra y cravuñar col martello y el inca. Tamén el 62% confunden a palabra que yes propoñamos, *pataqueira* 'pranta da pataca', cúa palabra *pataqueiro* 'eiro de patacas'.

Conclusiões finais

A tendencia á castellanización é mui grande y podemos afirmar que cada xeneración de rapaces vai incorporando máis número de castellanismos al sou léxico a costa das formas autóctonas. Hai muitas formas castellanas que s'aparecen fonéticamente ás nosas y esto axuda a qu'el cambeo á palabra castellana se faga de xeito sistemático. Noutros casos nun hai tal asomeñanza, pero a presión del castellano llogróu cambialla. Ta claro qu'este fenómeno nun é novo, pero nas últimas xeneracións é muito máis rápido.

Tamén é importante —y grave, al noso xuício— el influxo del gallego que, dende el ano 1985 cúa TVG, ta producindo interferencias claras na fala da población da zona, sobre todo na xente nova que tende a identificar fenómenos llingüísticos propios del gallego cos da nosa fala. Eso provoca que cayan en equívocos llingüísticos notorios al hora d'escribir, feito este que nun se daba, de ningún xeito, antias d'esa fecha.

Hai muitas actuacións ben conocidas por todos que, a bon seguro, favorecerían a conservación da nosa fala: inclusión nos medios de comunicación da zona de programas feitos en gallego-asturiano, máis difusión de textos escritos nesta llingua (artículos, narracións, teatro, folletos informativos, etc.) ou a miyora notable da escolarización dos nenos tanto en Primaria como en Secundaria —hai poucos centros unde se día el asignatura—. Todo esto axudaría a ir eliminando el estigma llingüístico que sempre tivemos y a tentar de recuperar el azevo de qu'os padres falen cos fiyos na fala. Esta sería a miyor "escola", ademáis del llabor del profesorado nos centros docentes.

El demáis, parécenos que, a pesar de todo, a vitalidá da fala é abondo curiosa y pinta qu'úa parte da población da zona, superada a súa etapa escolar y afinada en trabayos de cadaldía —llabranza, gado, construción, servicios, etc.— volve ou reafirmase na súa fala autóctona y sigue espresándose na fala de sempre, na de sous padres.

